

ЗАСТОСУВАННЯ КОМПЕТЕНТІСНОГО ПІДХОДУ В ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СУДНОВИХ МЕХАНІКІВ У ВНЗ

У статті розглядаються питання застосування компетентісного підходу в процесі підготовки майбутніх суднових механіків у ВНЗ, проаналізовано різні погляди щодо трактування поняття "компетентісний підхід" та умови його впровадження у ВНЗ.

Ключові слова: компетентісний підхід, компетентність, компетенція, суднові механіки.

Актуальність дослідження визначається тим, що трансформаційні процеси, зокрема в освітній сфері (швидкий прогрес, розпад держав і зміни геополітичної карти світу, наукові винаходи і їх упровадження в життя), вплинули на вимоги, що постали перед освітою. Пріоритети освіти визначені в міжнародних конвенціях та документах стають стратегічними орієнтирами міжнародної спільноти, оскільки сучасна освіта спрямована на формування в молоді вміння оперувати новими технологіями та знаннями. Держави формують освітню політику, спрямовану безпосередньо на інтеграцію в міжнародні співтовариства, це відбувається і в Україні.

На думку сучасних учених, зокрема О. В. Овчарука, випускник сучасного ВНЗ має бути готовим змінюватися та пристосовуватися до нових потреб ринку праці, оперувати й управляти інформацією, активно діяти, швидко приймати рішення, навчатися впродовж життя [10, с. 6].

Постійне оновлення інформації зумовлює потребу у фахівцях, здатних оперативно адаптуватися, навчатися протягом життя, безперервно розвиватися. Через високі темпи технологічного оновлення всіх сфер життєдіяльності необхідно виробляти нові підходи до змісту і технології підготовки кадрів, що, у свою чергу, стосується й підготовки плавскладу, у тому числі й суднових механіків. Застосування компетентісного підходу в процесі підготовки майбутніх суднових механіків у ВНЗ зумовлено також прийняттям поправок до підготовку й дипломування моряків і несення вахти (ПДНВ-78) та Кодексу з підготовки й дипломування моряків і несення вахти. Ці поправки були прийняті в червні 2010 року в Манілі за запрошенням Уряду Філіппін і під егідою Міжнародної морської організації (ІМО), де пройшла Дипломатична конференція Сторін Міжнародної конвенції про ПДНВ-78. Фактично був прийнятий текст Конвенції ПДНВ і Кодексу ПДНВ у новій редакції з поправками й підписаний Заключний акт Конференції, що схвалює текст поправок. У числі поправок визначені обов'язкові види підготовки, які повинні мати капітан і особи командного складу (судноводії, механіки та електромеханіки) для одержання відповідних дипломів про компетентність із метою роботи на морських суднах.

Все це зумовило формулювання мети й визначення основних завдань дослідження. Відтак, **мета дослідження** – з'ясувати сутність, структуру і мету впровадження компетентісного підходу в процесі підготовки майбутніх суднових механіків у ВНЗ.

У зв'язку з цим виникає необхідність детального дослідження питання компетентісного підходу в процесі підготовки майбутніх суднових механіків у ВНЗ.

Компетентісний підхід – інноваційна методологія сучасної освіти, що орієнтує всіх учасників освітнього процесу на досягнення конкретних результатів навчання – компетенції. Цей підхід отримав поширення в Україні на початку ХХІ століття через явну невідповідність рівня підготовки випускників професійних навчальних закладів вимогам, що висуваються до фахівця закордонними роботодавцями.

Сучасні учені вважають, що поняття "компетентісний підхід", яке має багато тлумачень і значень найбільш актуальний і повно відображає модернізаційні процеси, наявні в усіх країнах Європи, оскільки: компетентісний підхід гарантує високий рівень і результативність підготовки спеціаліста (Г. Лежнина); компетентісний підхід сприяє оновленню змісту освіти (В. Антипова, К. Колесіна, Г. Пахомова, І. Фрумін) [2, с. 57 – 62]; компетентісний підхід посилює практичну орієнтацію освіти, вийшовши за межі обмежень "зунівського" освітнього простору (А. Андреев) [1, с. 19 – 27]; компетентісний підхід забезпечує здатність випускника вищої школи відповідати новим запитам ринку, мати відповідний потенціал для практичного розв'язання життєвих проблем, пошуку свого "Я" в процесі професійної діяльності, у соціальній структурі (В. Байденко, Н. Бібік, А. Субетто) [3], [15]; компетентісний підхід орієнтує на побудову навчального процесу відповідно до очікуваного чи бажаного результату освіти (що буде знати і уміти студент "на виході") (І. Зимня) [7] та ін.

Відмінності у трактуванні поняття "компетентісний підхід", вочевидь, пов'язані з особливостями суспільно-економічного розвитку кожної держави, національними традиціями, притаманними народам, особливостями формування й розвитку системи освіти. Учені (А. Андреев, О. Заблоцька, Т. Кобильник, А. Присяжна та ін.), уважають, що компетентісний підхід означає поступову переорієнтацію провідної освітньої парадигми з переважною трансляцією знань на створення умов для опанування комплексом ключових, загальногалузевих та предметних компетенцій, тобто у зміщенні кінцевої мети освіти зі знань на компетентність [1, С. 20]; [13, С. 71 – 72]. Адже, як відомо, компетентність передбачає не лише наявність знань у певній галузі, а й наявність певної кваліфікації, і головне – можливість, право і повноваження виконувати певний вид роботи.

Зарубіжні вчені (Cl. Beelisle, M. Linard, B. Rey, L. Turkal, N. Guignon, M. Joras та ін.) пов'язують зміст компетентнісного підходу в освіті з формуванням здатності або готовності особистості мобілізувати всі свої ресурси (системно-організовані знання й уміння, навички, здібності та психічні якості), необхідні для виконання певного завдання на високому рівні, а також відповідні конкретній ситуації, меті та умовам перебігу конкретної дії [11, С. 34].

Отже, *мета впровадження компетентнісного підходу* в професійній освіті це формування ефективного компетентного фахівця високого професійного рівня. Результатом впровадження компетентнісного підходу є: 1) затребуваність і конкурентоспроможність випускника на ринку праці; 2) готовність випускника до ефективної професійної діяльності; 3) здатність фахівця рішуче діяти в різних ситуаціях і ефективно вирішувати виробничі проблеми [12, С. 24 – 25].

Завдання компетентнісного підходу: 1) удосконалення й розвиток ключових компетенцій, засвоєних у школі; 2) формування, вдосконалення й розвиток інтелектуально-творчого потенціалу студентів; 3) впровадження активних методів навчання, адекватних видам професійної діяльності; 4) засвоєння базових, допоміжних, загальних і основних (професійних) компетенцій; 5) підвищення ефективності та якості навчання шляхом актуалізації всіх видів компетенцій у процесі інтеграції теорії й практики; 6) формування здатностей вирішувати професійні завдання; 7) надбання професійного досвіду; 8) забезпечення відповідності засвоєних компетенцій напряму професійної діяльності.

Для успішної реалізації компетентнісного підходу необхідне виконання наступних умов: 1) наявність компетентнісної моделі випускника (функціональної карти фахівця), у якій відображено його основні функції й компетенції; 2) визначення конкретної мети навчання; 3) визначення конкретних способів досягнення мети; 4) формулювання конкретних результатів навчання у формі конкретних компетенцій; 5) наявність у ВНЗ відповідного середовища навчання і викладачів кваліфікованих в модульно-компетентністному навчанні.

Переваги компетентнісного підходу: а) формулюються мета й завдання програми навчання, що відповідають вимогам роботодавців; б) підвищується гнучкість навчальних програм; в) підвищується мотивація одержання професії; г) підвищується ефективність і якість професійної підготовки, рівень професійних компетенцій; д) створюються стандартні, об'єктивні й незалежні умови оцінки якості навчання; е) підвищується рівень взаємодії й взаємної відповідальності студентів і викладачів; є) підготовка студентів до професійної діяльності здійснюється з урахуванням реальних виробничих умов, за рахунок чого прискорюється адаптація молодих фахівців на виробництві; ж) формується виробнича культура й повага до обраної професії.

Як зазначає О.П. Савченко, "визначальним фактором у реалізації компетентнісного підходу є зорієнтованість на розвиток системного комплексу умінь, смислових орієнтацій, адаптаційних можливостей, досвіду і способів трансформаційної діяльності з отриманням конкретного продукту" [14].

Отже, на думку учених "компетентнісний підхід ставить на перше місце не поінформованість студента, а вміння розв'язувати проблеми, що виникають у пізнавальній, технологічній і психічній діяльності, у сферах етичних, соціальних, правових, професійних, особистих взаємовідносин. З огляду на це, зазначений підхід передбачає такий вид змісту освіти, який не зводиться до знаннево-орієнтованого компонента, а передбачає цілісний досвід вирішення життєвих проблем, виконання ключових функцій, соціальних ролей, компетенцій" [4, С. 6].

Л.А. Єлагіна вважає, що компетентнісний підхід передбачає пріоритетну орієнтацію на цілі – вектори освіти: здатність до навчання, самовизначення (самодетермінація), самоактуалізація, соціалізація та розвиток індивідуальності [5]. Автор стверджує, що в якості мети при реалізації компетентнісного підходу у професійній освіті, в такому випадку, виступає формування компетентного фахівця, який володіє культурою професійної діяльності [5]. Вона зазначає, що компетентний підхід дозволяє здійснити відбір змісту професійної освіти відповідно до потреб особистості, що розвивається і одночасно орієнтує його на інноваційний досвід успішної професійної діяльності в конкретній галузі [5]. Автор стверджує, що методологічною основою реалізації компетентнісного підходу в професійній освіті вступають принципи: варіативності освіти; центрації освіти на розвиток і саморозвиток особистості; поєднання автономності з колективними та груповими формами освіти; нестійкої динамічної рівноваги освітнього процесу як джерела розвитку взаємозв'язку особистості, освіти та професії [5].

Л.Г. Іванова вказує, що "компетентнісний підхід передбачає чітку орієнтацію на майбутнє, яка проявляється у можливості побудови своєї освіти з урахуванням успішності в особистому житті та професійній діяльності" [6]. На думку автора, компетентнісний підхід вимагає застосування активних форм

навчання, використання сучасних технологій, адже знання неможливо дати на десять років вперед, треба вчити вчитися і перенавчатися та провідним критерієм навченості доцільно вважати готовність до самостійної діяльності на наступному етапі (в професійній діяльності, в навчанні або в житті) [6].

Компетентнісний підхід до підготовки суднового механіка у ВНЗ як діяльної, творчої особистості з високим адаптаційним потенціалом, фахівця зі сформованими професійно-інтелектуальними, духовними, соціальними позиціями визначає необхідність організації навчально-виховного процесу на засадах компетентнісного підходу. Даний підхід до навчання в умовах Морської Академії впроваджується у процесі вивчення науково-природничих дисциплін та окремих напрямів професійної підготовки, в їх тісному взаємозв'язку з новітнім інформаційним забезпеченням та засобами інтенсифікації навчання.

Застосовуючи компетентнісний підхід, ми розробили і впровадили експериментальну методику, яка базувалася на обґрунтованні ролі сформованості самосвідомості і сприяння створенню теоретичної моделі навчання, здатної прийняти до уваги світогляд особистості в пізнавальному процесі. Дослідно-експериментальна робота проводилась на базі Одеської Національної Морської Академії. В експериментальній роботі брали участь 120 курсантів, 200 випускників і 30 викладачів.

Започатковуючи експериментальне дослідження ми виходили з того, що формування науково-природничих знань майбутніх суднових механіків здійснюється в контексті нової освітньої парадигми, яка базується на впровадженні компетентнісного підходу до навчально-виховного процесу.

У процесі дослідження реалізовувався дидактичний принцип свідомого навчання, який передбачає чітке розуміння курсантом його цілей, активне і творче засвоєння фактів, визначень, законів, глибоке осмислення висновків, узагальнень, уміння правильно висловити свої думки й самостійно користуватися здобутими знаннями на практиці. Свідомо засвоєні в процесі мисленнєвої або мисленнєво-практичної діяльності знання перетворюються на переконання курсантів, які є визначальними елементами їхньої професійної компетентності та особистісного самовдосконалення.

Свідоме ставлення курсантів до навчання реалізується за допомогою осмислення власних дій та їх результатів відповідно до цілей і мотивів навчання та учіння, характеризується оволодінням прийомами розумової діяльності, сприяє формуванню самосвідомості, самооцінки курсантів, вихованню вольових якостей, навичок самоконтролю, організації розумової праці, розвитку пізнавальних інтересів тощо.

Важливим аспектом експериментальної роботи було передбачення у процесі навчання майбутніх суднових механіків диференційованих завдань, які необхідні для системного розвитку пізнавальних інтересів курсантів. Так, нами була розроблена система диференційованих завдань, сформульовано та обґрунтовано загальні критерії оцінювання навчальних досягнень курсантів, що давало можливість викладачеві організувати, спрямовувати, контролювати різнорівневу навчальну діяльність у групах середнього, достатнього та високого рівнів.

Така градація потребувала створення динамічних різнорівневих груп курсантів, проведення занять з поєднанням диференційованого та індивідуального підходів до майбутніх судових механіків у процесі навчання, підготовки диференційованих різнорівневих завдань для атестації.

Проведене дослідження довело ефективність впровадження компетентнісного підходу у процес навчання за умови забезпечення викладачем оптимального управління самостійною роботою курсантів та неподільної єдності всіх навчально-виховних впливів та окремих компетенцій (професійної, культурологічної, освітньої тощо).

Дослідження проводилось на наступних засадах: а) інтенсифікація навчання, яка полягає в ефективності загальноосвітньої підготовки особистості (до провідних факторів інтенсифікації процесу навчання належать: система принципів процесу навчання, структура і зміст навчального матеріалу професійного спрямування, організаційна структура процесу навчання, методи і засоби навчання, інтегративні фактори педагогічного середовища); б) якісні й кількісні характеристики процесу навчання базуються на оцінках продуктивності пізнавальної діяльності курсантів; г) компетентнісний підхід до процесу навчання пов'язаний з проблемою оптимізації та інтенсифікації цього процесу як цілісної системи.

Висновки. Проаналізувавши доступну психолого-педагогічну літературу, ми погоджуємось з думкою науковців про те, що професійна компетентність майбутніх суднових механіків – це інтегративна, комплексна характеристика, яка поєднує сукупність знань, умінь, навичок та особистісних характеристик фахівця, керуючись якими, він здатен виконувати соціально-професійні обов'язки. Аналіз теоретичних даних та отриманих в ході експерименту науково-практичних результатів довели компетентнісну полікомпонентність підготовки майбутніх суднових механіків в сучасних умовах науково-технічного прогресу, що й зумовлює необхідність застосування компетентнісного підходу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андреев А. Л. Компетентностная парадигма в образовании: опыт философско-педагогического анализа / А. Л. Андреев // Педагогика. – 2005. – № 4. – С. 19 – 27.

2. *Антипова В. М.* Компетентностный подход к организации дополнительного педагогического образования в университете / В. М. Антипова, К. Ю. Колесина, Г. Р. Пахомава // Педагогика. – 2006. – № 8. – С. 57 – 62.2.
3. *Байденко В. И.* Болонский процесс: проблемы, опыт, решения / В. И. Байденко. – М., 2006. – 111 с.
4. *Бібік Н. М.* Компетентнісний підхід: рефлексивний аналіз застосування // Компетентнісний підхід в сучасній освіті. Світовий досвід та українські перспективи / Н. М. Бібік / під заг. ред. Овчарук О. В. – К., 2001. – 111 с.
5. *Елагина Л.В.* Формирование культуры профессиональной деятельности будущего специалиста на основе компетентностного подхода (методология, теория, практика) : автореф. дис. ... д-ра пед. наук ; 13.00.08 - теория и методика профессионального образования / Л.В. Елагина. - Челябинск, 2009. - 59 с. – Режим доступа: http://vak.ed.gov.ru/common/img_uploaded/files_vak/announcements/pedagogicheskie/15-12-2008/ElaginaLV.doc.
6. *Иванова Е.О.* Компетентностный подход в соотношении со знаниево-ориентированным и культурологическим / Иванова Е.О. // Интернет-журнал "Эйдос". - 2007. - 30 сентября. - Режим доступа: <http://www.eidos.ru/journal/2007/0930-23.htm>.
7. Компетентностный подход // Реферативный бюллетень Российского государственного гуманитарного университета. – М., 2005. – 27 с.
8. Манильские поправки. Электронный ресурс [режим доступа]: http://www.pasp.ru/ezhemesyachnyu_informacionno-biblio.
9. Международная конвенция о подготовке и дипломировании моряков и несении вахты 1978 года (ПДМНВ-78) с поправками (консолидированный текст) International Convention on Standards of Training, Certification and Watchkeeping for Seafarers, 1978 (STCW 1978), as amended. (consolidated text). – СПб.: ЗАО "ЦНИИМФ", 2010. – 806 с.
10. *Овчарук О. В.* Розвиток компетентнісного підходу: стратегічні орієнтири міжнародної спільноти / О. В. Овчарук // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи / під заг. ред. О. В. Овчарук. – К., 2004. – 111 с.
11. *Онопрієнко О. В.* Концептуальні засади компетентнісного підходу в сучасній освіті / О. В. Онопрієнко // Шлях освіти. – 2007. – № 4. – С. 32 – 37. с.
12. *Побірченко Н. С.* Компетентнісний підхід у вищій школі. теоретичний аспект // Освіта та педагогічна наука № 3 (152), 2012. – С. 24 – 31.
13. *Присяжная А. Ф.* Прогностическая компетентность преподавателей и обучаемых / А. Ф. Присяжная // Педагогика. – 2005. – № 5. – С. 71 – 75.
14. *Савченко П.* Компетентнісний підхід у сучасній вищій школі. е-журнал / П. Савченко // Педагогічна наука: історія, теорія, практика, тенденції розвитку". – 2010. – Випуск №3. – С. 23.
15. *Субетто А. И.* Онтология и эпистемология компетентностного подхода, классификация и квалиметрия компетенций / А. И. Субетто. – СПб. – М., 2006. – 72 с.
16. *Щербатюк Л. Б., Щербатюк С. М.* Професійна компетентність майбутніх інженерів-механіків – складна динамічна система / Л. Б. Щербатюк, С.М. Щербатюк // Педагогічні науки. – 2009. – №10. – С. 45-49.

Подано до редакції 03.10.12